

№ 42 (347)
Лістапад 2010 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

➔ **Акцыя: уратуйма фрэскі Спаскай царквы ў Полацку** – стар. 2

➔ **Ушанаванне: бронзавы канцлер** – стар. 3

➔ **Рэгіён: слуцкія скарбы і івейскія цікавосткі** – стар. 5 і 6

Школьныя музеі

Новыя падыходы

3–4 лістапада ў Мінску прайшоў рэспубліканскі семінар кіраўнікоў музеяў устаноў адукацыі «Сучасныя падыходы ў працы музеяў устаноў адукацыі». У ім прынялі ўдзел прадстаўнікі Міністэрства адукацыі, Міністэрства культуры, навукоўцы, кіраўнікі музеяў устаноў адукацыі.

Адкрыццё семінара адбылося 3 лістапада ў Нацыянальным мастацкім музеі. Пасля прывітальных словаў намесніка міністра адукацыі Беларусі Віктара Якіўчыка і дырэктара Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі Уладзіміра Пракапцова пачалося выступленне ўдзельнікаў семінара. Пра сучасныя падыходы ў працы расказала ў сваім выступе загадчык аддзела краязнаўства Рэспубліканскага цэнтру турызму і краязнаўства навучэнскай моладзі Аляксандра Кравец. Пра шляхі ўзаемадзеяння дзяржаўных музеяў сістэмы Міністэрства культуры з школьнымі музеямі распавяла галоўны спецыяліст упраўлення ўстаноў культуры і народнай творчасці Міністэрства культуры Беларусі Святлана Гаўрылава.

Пасля выступлення ўдзельнікаў семінара кіраўнікоў школьных музеяў пазнаёмілі з экспазіцыямі Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі.

Праца семінара працягнулася наведваннем школаў і гімназіяў Мінска, дзе пазнаёміліся з экспазіцыямі іх музеяў.

Кіраўнік Народнага музея «Гісторыя адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь і гісторыя 12-й гімназіі» Роза Марчанка расказала пра гісторыю стварэння музея і новыя падыходы ў працы. Сярод найбольш цікавых экспанатаў – касцюм гімназіста канца XIX – пачатку XX ст., падручнікі, кнігі і шпыткі, якім больш за 100 гадоў, драўляныя школьныя парты і інш. Музей «жывы», бо яго фонды пастаянна папаўняюцца, а супрацоўнікі музея вядуць даследчую працу. Дзеля гэтага арганізуюцца вандроўкі, паездкі, экскурсіі па родным краі, праводзяцца сустрэчы з вядомымі ў Беларусі людзьмі, ветэранамі ВОВ, выпускнікамі, аўтарамі падручнікаў, па якіх вучацца гімназісты. Школьныя музеі дапамагаюць у выхаванні і навучанні школьнікаў. Матэрыялы музея выкарыстоўваюцца на ўроках і пазакласных мерапрыемствах. Напрыклад, матэрыялы гісторыі адукацыі выкарыстоўваюцца на ўроках гісторыі. Каб зацікавіць наведнікаў музея, выкарыстоўваюцца новыя падыходы: у экскурсію ўключаюцца тэмы «Сем цудаў музея», «Гісторыя аднаго экспаната», «Гісторыя аднаго здымка» і іншыя. Для ўдзельнікаў семінара экскурсію па музеі правялі юныя экскурсаводы – вучаніцы гімназіі.

(Заканчэнне на стар. 2)

Удзельнікі семінара кіраўнікоў музеяў устаноў адукацыі ў музеі «Пад стрэхамі продкаў» СШ № 209 (злева – яго кіраўнік Якаў Баскін)

На тым тыдні...

✓ 31 кастрычніка ў Мінскім яўрэйскім абшчынным доме прайшоў **Дзень яўрэйскіх ведаў «Хеўрута-2010»**, які правялі яўрэйскія арганізацыі сталіцы. У праграме было блізу 50 мерапрыемстваў, прысвечаных гісторыі, культуры і традыцыям яўрэяў. Сярод іншага госці даведаліся пра невядомыя факты з жыцця французскага мастака Хаіма Суціна (народжанага ў Смiлавічах Чэрвенскага раёна), пра мінулае яўрэйскіх мястэчкаў Беларусі і ўвекавечанне ў краіне гісторыі Халакоста. Акрамя мінскіх імпрэзаў падобныя мерапрыемствы 7 лістапада прайшлі ў Бабруйску, Гомелі, Магілёве і Віцебску.

✓ Багаты на юбілей лістапад адзначаны ў праграме мерапрыемстваў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. Там з 2 па 30 лістапада ў зале беларускай літаратуры праходзіць юбілейная **кніжная выстаўка «Драматург складанай камедыйнай думкі»**, прысвечаная 90-годдзю з дня нараджэння Андрэя Макаёнка. Тут можна пазнаёміцца з кнігамі і перакладамі пісьменніка, сцэнарыямі кінафільмаў і тэатральных пастановак. Раздзел «Ярка і непаўторная асоба» знаёміць з публікацыямі, змешчанымі ў энцыклапедычных выданнях і кнігах, што расказваюць пра жыццё і творчасць славутага камедыёграфа.

Там жа 4 лістапада да канца месяца праходзіць юбілейная **выстаўка «Па жыцці з родным словам»**, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння вядомага вучонага-мовазнаўца Міхаіла Судніка (1910–1995), чые навуковыя інтарэсы найперш былі звязаны з беларускай лексікалогіяй і лексікаграфіяй. Значную частку экспазіцыі складаюць лексікаграфічныя працы, у стварэнні якіх вучоны браў удзел як аўтар-кладальнік, сааўтар, рэдактар, арганізатар працовак (сярод іх «Арфаграфічны слоўнік» (1948), «Русско-белорусский словарь» (1953), «Беларуска-рускі слоўнік» (1962), «Слоўнік асабовых уласных імён» (1965; 2005, 2-е выд.), «Русско-белорусский словарь общественно-политической терминологии» (1970), «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» (т. 1–5, 1977–1984) і інш.). Таксама можна пазнаёміцца з пра-

цамі навукоўцы, прысвечанымі гісторыі станаўлення і развіцця беларускага мовазнаўства.

34 лістапада праходзіць **кніжная выстаўка «Мелодыі душы»**, прысвечаная 70-годдзю паэта, празаіка і перакладчыка Васіля Жуковіча. Яго п'яру належаць лірычныя, публіцыстычныя і жартоўныя вершы, апавяданні, п'есы, казкі, загадкі, байкі і прытчы, эпіграмы і эпітафіі. У сваіх кнігах аўтар уздымае маральна-этычныя праблемы сучаснасці, раскрывае тэмы патрыятызму, характава роднай прыроды, каханья, вясковага маленства і юнацтва. У раздзеле «Глыбіня паэтычнага радка» прадстаўлены зборнікі твораў аўтара («Паклон», «Мелодыя святла», «Цана ці-шыні», «Твая місія», «У храме характава і смутку», «Не завіце Радзіму малой» ды інш., аповесць «Як адна вясна»). Раздзел «Чароўная прыгажосць і мелодыя слова» знаёміць з творамі, пакладзенымі на музыку А. Атрашкевіч, З. Яўтуховічам, У. Буднікам, Л. Захлеўным, Э. Зарыцкім, У. Сарокіным і інш.

✓ 2 лістапада ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа прайшла **прэзентацыя 9–12-га тамоў найбольш поўнага збору твораў Якуба Коласа ў 20 тамах**. Тамы новага збору класіка істотна адрозніваюцца ад папярэдніх пасмяротных выданняў у 12 і 14 тамах. У выніку крытычнай зверкі тэкстаў, што захоўваюцца ў музейных і архіўных фондах краіны, выяўленыя некаторыя недакладнасці, скажэнні тэкстаў, у тым ліку цензурныя і аўтацензурныя. Вялікую дапамогу ў падрыхтоўцы выдання маюць тэарэтычныя распрацоўкі, зробленыя ў асноўным прафесарам Міхасём Мушыньскім, які пачынаў гэты праект. Прэзентацыя адбылася ў рамках двухдзённага свята «Каласавіны», прысвечанага дню нараджэння Якуба Коласа. У праграме таксама былі адкрыццё выстаўкі «Дары добрых душ» з паступленняў у фонды музея, XXV Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Якуб Колас і яго сучаснікі: да вывучэння творчых і асабістых узаемасувязяў пісьменніка» і адкрыццё выстаўкі «Мой дружа Максіме!» сумесна з Кіеўскім літаратурна-мемарыяльным музеём Максіма Рыльскага.

Зварот Полацкага зямляцтва і Беларускага фонду культуры

У XII стагоддзі (каля 1159 года) на беразе Палаты ў Полацку была пабудаваная знакамітая Спаская царква Ефрасіннеўскага манастыра – унікальны помнік Полацкай школы дойлідства. Сцены і слупы знутры былі распісаныя непаўторнымі фрэскамі, якія захаваліся да нашых дзён. Мастацтва полацкіх фрэсак нагадвае жывапіс Ноўгарада і Кіева і звязанае з візантыйскай традыцыяй. Але гэта і высокае самабытнае мастацтва Полацкай зямлі.

Зараз фрэскі знаходзяцца на рэстаўрацыі.

Мы звяртаемся да тых, хто жадае ўнесці свой уклад у рэстаўрацыю і захаванне гэтага непаўторнага цуду старажытнарускога насценнага роспісу, пераводзіць свае дабрачынныя ахвяраванні на рахунак Грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры»:

Р/с 3015741330015 в отд. № 539 г. Мінска ОАО «Белінвестбанк», код 739 (на рэстаўрацыю фресок).

**Ад Полацкага зямляцтва –
Старшыня, пісьменнік і журналіст Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ**

**Ад Беларускага фонду культуры
Старшыня Уладзімір ГІЛЕП**

Пакладзеныя на душу вершы

1 лістапада ў вялікай зале Белдзяржфілармоніі адбыўся юбілейны канцэрт Нацыянальнага канцэртнага аркестра Беларусі, прысвечаны 80-годдзю з дня нараджэння Уладзіміра Караткевіча.

У праграме канцэрта, праца над якой доўжылася год, прагучалі ўрыўкі з твораў Уладзіміра Караткевіча, прысвечаныя яму вершы В. Шніпа, больш за 30 песень беларускіх кампазітараў на словы Уладзіміра Караткевіча, многія з якіх выкананыя ўпершыню. Стварылі гэты непаўторны свет чароўных мелодыяў вядомыя беларускія кампазітары Э. Зарыцкі, А. Елісеенка, В. Сярых, Л. Мурашка, А. Атрашкевіч, Л. Навуменка. Па вобразным выразе вядучага канцэрта Г. Давыдзкі, «вершы У. Караткевіча яны паклалі на сваю душу». У канцэрце прынялі ўдзел народныя артысты Беларусі М. Скорыкаў, лаўрэаты міжнародных і рэспубліканскіх конкурсаў Н. Тамэла, Д. Качароўскі, Ю. Вашчук, С. Вежнавец, Саша Нема і інш.

Як адзначыў мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор аркестра Міхаіл Фінберг, на вялікі жаль, ён не меў магчымасці пры жыцці Уладзіміра Караткевіча зрабіць адмысловай праграмы па яго творах. І цяпер ён вельмі ганарыцца тым, што здзейсніў гэта. Дарэчы, пад час уступнага слова міністра культуры П. Латушкі Міхаілу Фінбергу была ўручана пастанова ўрада краіны аб прысваенні аркестру статуса «Акадэмічны».

Гледачам і ўдзельнікам канцэрта пашчасціла пачуць запіс выступу самога Уладзіміра Караткевіча і пазнаёміцца з экспанатамі выстаўкі ў фае філармоніі, падрыхтаванай Дзяржаўным музеем беларускай літаратуры.

Кав. ЦВІК

Школьныя музеі

Новыя падыходы

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Далей удзельнікі семінара наведалі музей гісторыі пажарнай справы «Праз полымя часу» Цэнтра творчасці дзяцей і моладзі «Ранак». Там можна даведацца, у якім стагоддзі з'явілася прафесія пажарнага, хто быў іх папярэднікам, чаму вядро ў пажарных мае форму конуса... У пяці залах размясціліся ўсе этапы развіцця пажарнай службы на тэрыторыі Беларусі. На базе ЦТДІМ «Ранак» працуюць тры музеі: гісторыі пажарнай справы «Праз полымя часу», Баявой Славы, цымбальнага мастацтва «Спеў цымбалаў». Наведаць гэтыя музеі можна не выходзячы з дому – на сайце www.ranak.minsk.edu.by створаныя віртуальныя музеі, дзе па здымках экспанатаў і па матэрыялах экскурсіі можна «віртуальна» пазнаёміцца з іх экспазіцыямі.

4 лістапада праца семінара працягнулася ў СШ № 28. Пра гісторыю стварэння Музея баявой і партызанскай славы распавяла намеснік дырэктара па ідэалагічнай працы школы Вера Казей. Ён адкрыты 3 снежня 1967 г. Ствараўся пры ўдзеле сястры Марата Казея Арыядны Іванаўны Казей. Яна перадала супрацоўнікам музея шмат матэрыялаў, якія ўвайшлі ў фонды, у тым ліку асабістыя рэчы героя-партызана, а таксама дапамагала ў іх афармленні. Экспазіцыя расказвае пра гісторыю партызанскай брыгады імя К.К. Ракасоўскага, пра Героя Савецкага Саюза Марата Казея, а ў 1988 г. была адкрытая экспазіцыя, прысвечаная Мікалаю Коблікаву, выпускніку школы, воіну-інтэрнацыяналісту, які загінуў у 1985 г. пад час вайны ў Афганістане.

Потым ўдзельнікі семінара наведалі музей «Пад стрэхамі продкаў» СШ № 209. Распавёў пра працу музея і тое, як былі здабытыя некаторыя экспанаты-артэфакты, а таксама правёў экскурсію па музеі яго кіраўнік Якаў Баскін. Асноўны фонд музея мае каля 800 экспанатаў, у экспазіцыі ёсць прылады працы і побыту перабытных людзей і ўсходніх славянаў, этнаграфічны куток, нумізматычная калекцыя, педагогічная літаратура XIX–XX стст., матэрыялы даваеннага, ваеннага і пасляваеннага часу, а таксама матэрыялы, прысвечаныя гісторыі школы. Праводзяцца вынасныя экскурсіі «Сем цудаў музея», для якіх экскурсавод бярэ найбольш цікавыя экспанаты і з імі ідзе ў пачатковыя класы, дзе расказвае пра час, у якім выкарыстоўваўся пэўны прадмет.

Заклучная частка семінара прайшла на базе гімназіі № 13. Кіраўнік музея «Гісторыя гімназіі і гімназічнай адукацыі» Паліна Рыбалкіна на занятках гуртка «Музейная справа» падрыхтавала экскурсаводаў з вучняў. Юныя экскурсаводы расказалі пра гісторыю ўзнікнення гімназіі ў Беларусі: Слуцкую і Віленскую, жаночыя і мужчынскія гімназіі

У музеі «Праз полымя часу»

Кіраўнік музея гімназіі № 12 Р. Марчанка

Мінска. На першых стэндах змешчаныя фотаздымкі выкладчыкаў гімназіі і гімназістаў, атэстаты, сшыткі, падручнікі, пахвальныя лісты пачатку XX ст. Стэнд «Адкрыццё сярэдняй агульнаадукацыйнай школы № 158» распавядае пра стварэнне ў 1983 г. новай школы. Дакументы і архіўныя здымкі распавядаюць пра гісторыю школы і тое, як у 2000 г. яна вытрымала атэстаты і стала гімназіяй № 13. На сайце гімназіі існуе праект «Віртуальны музей».

Праца пленарнага пасяджэння працягнулася ў той жа гімназіі. Праблемы арганізацыі цэнтралізаванага ўліку музейных прадметаў у школьных музеях агучыла намеснік дырэктара Нацыянальнага гістарычнага музея Беларусі, кіраўнік Цэнтра Дзяржаўнага каталога Музейнага фонду Беларусі Вольга Мірончык. Ролю школьных музеяў у далучэнні моладзі да культурна-асветніцкай дзейнасці ў межах

Кіраўнік музея гімназіі № 13 П. Рыбалкіна

рэспубліканскай акцыі навучэнскай моладзі «Жыву ў Беларусі і тым ганаруся» раскрыла метадыст аддзела беларусазнаўства і краязнаўчай працы Віцебскага дзяржаўнага абласнога аб'яднання па арганізацыі пазашкольнай працы з дзецьмі і падлеткамі Алена Чарнышова.

Пра ролю школьных музеяў Брэсцкай вобласці ў сістэме ідэйна-выхаваўчай працы з навучэнцамі расказаў метадыст аддзела краязнаўства і патрыятычнай працы Брэсцкага абласнога цэнтра дзіцяча-юнацкага турызму і экскурсіі Аляксандр Строк. Перспектывам развіцця музеяў устаноў адукацыі Мінскай вобласці быў прысвечаны выступ загадчыка аддзела турыстыка-краязнаўчай і экалага-натуралістычнай працы Мінскага абласнога вучэбна-метадычнага кабінета Зоі Новікавай. Не менш важную праблему закранула метадыст аддзела краязнаўства Гомельскага абласнога цэнтра турызму і краязнаўства навучэнскай моладзі Таццяна Пleshкунова. Яна наведміла пра інавацыйныя падыходы ў арганізацыі працы школьных музеяў.

Алесь САЧАНКА
Фота аўтара

З пачатку лістапада ў мінскім Музеі сучаснага мастацтва праходзіць выстаўка вядомай шведскай мастачкі Гунілы Пэтаў Шоберг, якая ператварыла старажытную тэхніку валяння воўны ў мастацкі сродак.

У сусветную культуру валяння вырабы з воўны ўвайшлі як вынаходніцтва качэўнікаў еўразійскіх стэпаў, а таксама горных жывёлаводаў Тыбета, Алтая, Каўказа. Іх практычнасць і ўласцінасці па захаванні цяпла

«АСПЕКТЫ ЖЫЦЦЯ»

Гунілы Пэтаў Шоберг

выкарыстоўваліся са старажытных часоў. Валяння – самая старажытная тэхніка вырабу адзення. З'явілася яна яшчэ да таго, як чалавек навучыўся вязаць і ткаць. У старажытнай Русі з воўны рабілі традыцыйны зімовы абутак – валёнкі. У наш час, акрамя юртаў, дываноў, конскай вупражы, абутку і адзення, з воўны робяць жаночыя ўпрыгожванні, цацкі, розныя аксесуары і інтэр'ерныя прадметы. У Швецыі тэхніцы валяння воўны навучаюць у школах. У Беларусі традыцыйнае валяння воўны развіваецца больш марудна і трымаецца на энтузіазме асобных майстроў, часцей сталага веку. Аднак нешта яшчэ захавалася. Напрыклад, дрыбінскія валёнкі нават прапануюцца для ўключэння ў спіс каштоўнасцяў свету ЮНЕСКА. Дарэчы, у

якасці сувеніраў удзельнікам і ганаровым гасцям дзіцячага Еўрабачання, што адбудзецца ў лістападзе ў Мінску, будуць уручаныя валёнкі, вырабленыя на Смілавіцкай валяльнай фабрыцы.

Але вернемся да Гунілы Пэтаў Шоберг. Нарадзілася яна ў 1942 годзе, адукацыю атрымала ў Фінляндыі і Швецыі, жыве ў Большце паблізу Стакгольма. Пачала займацца воўнай з 1975 года. У сваіх творах яна таксама выкарыстоўвае валокны з лёну і шоўку. Акрамя вырабаў з валянай воўны стварае таксама скульптуру з металу і каменю. Вывучала мясцовыя тэхнікі валяння воўны ў Манголіі, Турцыі, Туркменіі, Венгрыі і Беларусі. У 1994 годзе напісала кнігу пра тэхніку валяння «Felt – New Directions for an Ancient Craft» («Лямец – новыя накірункі

старадаўняга рамяства»), якая выйшла на англійскай, нямецкай і фінскай мовах і вытрымала 5 перавыданняў. Майстэрству Гунілы былі прысвечаны некалькі тэлеперадачаў. Яна актыўна чытае лекцыі і праводзіць міжнародныя практычныя семінары. І цяпер 5 лістапада ў Беларускай Акадэміі мастацтваў адбыўся майстар-клас на тэму «Мастацтва валяння: гісторыя і сучаснасць».

Гуніла неаднаразова наведвала Мінск, дзе праводзіла майстар-класы па тэхніцы вырабу мастацкіх твораў з воўны, а зараз прывезла сваю выстаўку «Аспекты жыцця. Рэльеф і скульптура з воўны». Усе яе творы маюць сталую прапіску ў Швецыі: яны ўпрыгожваюць сцены цэркваў, шпіталью, школы, бібліятэкаў, дзяржаўных

установаў, прамысловых будынкаў. Самы вялікі выраб з воўны даўжынёю 6 м (абстрактная кампазіцыя) размешчаны ў зале Кангрэса.

Па задуме мастачкі ідэя выстаўкі ўключае два розныя канцэпты жыцця: Пакой Росту і Пакой Святла.

У Пакой Росту яна звяртае ўвагу на нашу залежнасць ад Маці-Зямлі, ад жывой прыроды, без якой не было б жыцця, лічыць, што воўна з'яўляецца добрым узорам шляхоў да ўстойлівага развіцця ў нашым свеце. Пакой Святла – памяшканне для святла і цемры: старажытныя знакі і сімвалы распавядаюць пра чалавецтва, пра гісторыю нашых жаданняў, каханне, уладу, рэлігію і вайну.

Наталі КУПРЭВІЧ

Помнік Сапегу ў Лепелі

Нарэшце збылася мара лепельчанаў. У прысутнасці вялікай колькасці гараджан і шматлікіх гасцей сёлета 2 верасня адбылося ўрачыстае адкрыццё бронзавага помніка слаўтаму дзеячу беларускай гісторыі, заснавальніку мястэчка Новы Лепель, канцлеру Вялікага Княства Літоўскага Льву Іванавічу Сапегу. Амаль двухметровая скульптура ўстаноўлена пры ўваходзе ў цэнтральны гарадскі парк. Аўтар помніка, вырабленага ў Мінску, – скульптар Леў Аганаў, сябра Беларускага саюза мастакоў.

Прапановы аб увекавечванні імя Льва Сапегі ўздымаліся мясцовымі краязнаўцамі яшчэ ў 2007 г. да 450-годдзя з дня нараджэння нашага земляка. Але толькі сёлета пры актыўным хадаўніцтве пробашча лепельскага касцёла Св. Казіміра ксяндза Андрэя Аніскевіча задума была ажыццёўлена. Мясцовы ўлады далі згоду і садзейнічалі стварэнню помніка, навадзенню адпаведнага парадку на прылеглых да парку тэрыторыях.

Што ўяўляў наш край у сярэдзіне XVI – пачатку XVII ст.? Як вядома, першае дакументальнае згадка пра Лепель у 1439 г. адносіцца да Старога Лепеля і вострава, размешчаных каля заходняга берага Лепельскага возера. У час Лівонскай вайны 1558–1583 гг. Лепельшчына стала арэнай ваенных дзеянняў паміж Масковіяй і Вялікім Княствам Літоўскім. Вядома і тое, што ў 1563 г. маскоўскія войскі разбурылі Полацк, а потым захапілі і

спалілі лепельскі замак на востраве. Яны заклалі свой астрог (умацаваны гарадок). Але беларуска-літоўскія войскі ў тым жа годзе штурмам узялі ўмацаванні і знішчылі іх.

З мэтай заваёвы і кантролю над мясцовымі землямі маскоўскі цар пабудаваў шэраг крэпасцяў, у тым ліку і Сушу (Кап'ё) за 30 верст ад Лепеля. У адказ на востраве каля Старога Лепеля нашымі продкамі было распачатае ў 1568 г. будаўніцтва новага замка, у якім размасціўся гарнізон з 200 вершнікаў і 100 пехацінцаў. Маюцца звесткі, што на востраве ў той час быў пабудаваны гандлёвы порт, які знаходзіўся пад аховай крэпасці. Адсюль па возеры, па рэках Ула і Эса, праз сістэму іншых мясцовых вадаёмаў лепельчана вывозілі тавары ў Рыгу, Кіеў, іншыя гарады Балтыйскага і Чорнага мораў.

У канцы XVI ст. востраў ля Старога Лепеля быў густа заселены. На ім і заходнім беразе Лепельскага возера размяшчалася прыкладна 300 дамоў. Людзі жылі тут працяглы час. У верхнім (культурным) слоі зямлі знойдзеныя шматлікія прадметы хатняга ўжытку з каменю, медзі, жалеза, шкла і гліны. У сярэдзіне 1990-х мне разам з іншымі супрацоўнікамі Лепельскага краязнаўчага музея пашчасціла ў час даследавання вострава сабраць некалькі соцень прадметаў археалогіі, пераважна абломкаў керамікі, а таксама шэраг медных і срэбных манетаў XVI–XVII стст. На востраве плошчай 25 дзесяцінаў існавала гарадзішча,

селішча, замчышча, захаваліся чатыры старажытныя і навейшыя могільнікі.

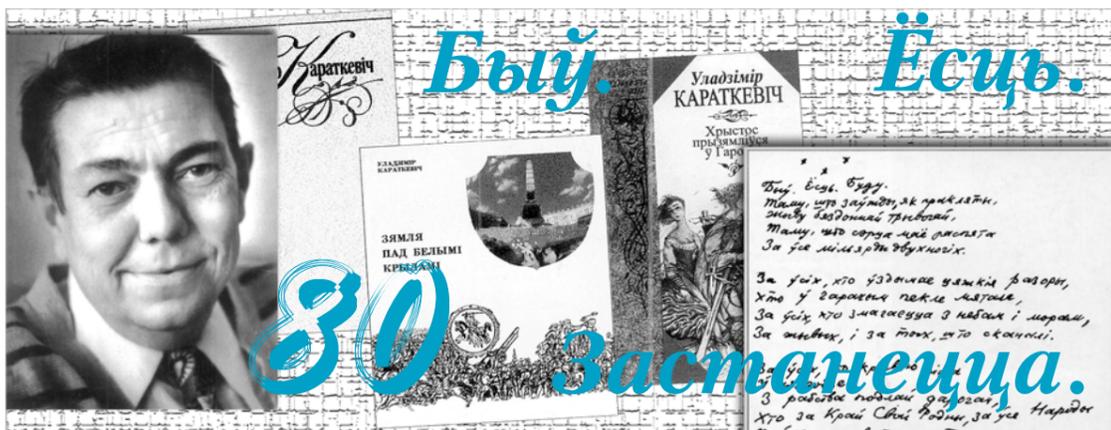
Мястэчка, што ўтварылася ў Старым Лепелі на востраве і заходнім беразе возера, у 1586 г. за 1 200 копаў грошаў літоўскіх адкупіў Леў Сапега і перанёс адміністрацыйны і гандлёвы цэнтр за тры вярсты ад Старога Лепеля на паўднёвы бераг Лепельскага возера, дзе ўжо існавала «сяльцо» Белае. Месца было выбрана ўдала: паміж сплаўнымі рэкамі – вусцем Эсы і вытокаў Улы. Гэты населены пункт, пазней мястэчка, атрымаў назву Новы або Бель Лепель. Значнасць і важнасць гэтага паселішча была падкрэслена ўзвядзеннем тут праваслаўнай царквы, а ў 1604 г. – касцёла Св. Казіміра. Да нашых дзён захаваліся звесткі пра апошні культывы помнік. Месцам для будаўніцтва касцёла выбралі пляц, размешчаны на высокім беразе возера (каля вытоку ракі Улы). Цікава, што драў-

ляны будынак быў выкананы ў выглядзе карабля. Каб увайсці ў храм, трэба было падняцца па высокім ганку. Каля касцёла над вялікай брамай была званіца, пабудаваная ў форме вежы з трыма званамі, большы з якіх важыў восем пудоў. Касцельны двор (цвінтар), дзе праводзіліся розныя царкоўныя абрады, быў агароджаны плотам з бяровенняў.

Леў Сапега ў 1604 г. зрабіў фундушавы (ахвяравальны) запіс на карысць лепельскага храма наступнага зместу: «Я, Леў Сапега ... дзеля пашаны і хвалы Госпада Бога пабудаваў рымска-каталіцкі касцёл у імя Св. Казіміра ў сваім мястэчку Новым Лепелі... І на гэты касцёл на правах вечнага карыстання запісаваў: пляц, на якім пабудаваны касцёл з цвінтарам. І да гэтага пляцу чатыры валокі – на плябанію, на школу, на багадзельню і на агароды плябана ў тым жа мястэчку Лепелі...» Далей Леў Сапега выказаў надзею, што «Божыя служыцелі – плябаны лепельскія – абавязуюцца спакойна валодаць, аддаваць у гэтым доме Божым гонар і праслаўленне Госпаду Богу па ўставу ў дні святочных, высокаўрачыстыя і надзельныя...» Дакумент падпісалі і прыклялі пячаткі прадстаўнікі вышэйшага духавенства, гарадской улады, карацейскі сакратар.

У 1609 г. наш знакаміты зямляк, як уласнік Старога і Новага Лепеляў, падараваў іх манашкам-бернардынкам, для якіх пабудаваў у Вільні манастыр. Больш за 200 гадоў надзейна служыў вернікам сапегаўскі касцёл. На жаль, з-за людскога недагляду гэты храм часткова гарэў у 1779 г., а ў 1833 г. згарэў цалкам, з усёй маёмасцю. Новы, каменны, касцёл Св. Казіміра быў пабудаваны на гэтым месцы ў 1876 г. і з вымушанымі перапынкамі дзейнічае па сёння.

Ілья ЯНУШ, г. Лепель

«Дыплём» намалюваны (сапраўды намалюваны, а не толькі напісаны) на асобных аркушах белай паперы «ў васьмушку», што апраўленыя ў вокладкі з такой жа паперы («Дык вось чым займаўся Караткевіч, старанна нешта крэмаючы за сталом!»). На першай старонцы вокладкі, на фоне запаленай паходні, словы: «На абароне адной дысертацыі. 1967 год. 14 чэрвеня». Яшчэ ніжэй: «Мэтру Славу ад падмайстра Вовы Караткевіча». Затым на асобных аркушах укладках ішлі арыгінальныя малюнкi, намалюваныя аўтарушкай з любімым чорным чарнілам, пераважна выявы ўдзельнікаў абароны дысертацыі. Некалькімі скупымі штрыхамі Караткевіч не толькі «схопліваў» рэальныя абрысы тых ці іншых абліччаў, але імкнуўся таксама перадаць характар чалавека, наколькі гэта можна было ўлавіць за пару гадзінаў пераважна «шапачнага» знаёмства з людзьмі. Здзіўляе мяне дагэтуль, як мастак (так, мастак!), які, магчыма, першы раз бачыў чалавека, мог адразу «вычуць» яго характэрную паставу, манеру трымацца, слухаць, гаварыць...

Вось некалькі дзювоных партрэтаў, з якіх пачынаецца «Дыплём». Пад імі агульны подпіс: «Дзяўчаты на славутай абароне (1967 г.) Славы Рагойшы (1942 года)». Назваўшы гады, Караткевіч, відаць, тым самым пад-

Уладзімір Караткевіч як мастак-графік

(Заканчэнне. Пачатак у № 41)

крэсліў маладосць дысертанта ў параўнанні з узростам слухача, якія, аднак, прыйшлі на абарону, старанна прычапурыліся (адны іх прычоскі чаго вартыя!) і ўважліва слухаюць...

На другой старонцы з надпісам «На абароне дысертацыі» – два партреты: маладога тады яшчэ доктара філалагічных навук, прафесара, старшыні Вучонага савета Міхаіла Булахава і Дзмітрыя Бугаёва, вядомага крытыка і гісторыка літаратуры, тагачаснага дацэнта (цяпер – прафесара) філфака БДУ. Першы паказаны ў момант зачытвання нейкіх афіцыйных папераў. Што да другога, то яго партрэт, відавочна, спачатку не зусім атрымаўся. І справа тут не ў знешнім падабенстве. Галоўнае – у выяўленні характару. І Караткевіч свой ранейшы малюнак перакрэслівае. Анфас замяніў профілем, намалюваным са спіны, з выразным, тыпова бугаёўскім, насцярожана-птушыным, паваротам галавы.

Трэцяя старонка «Дыплёма» змяшчае шаржавы

аўтапартрэт Караткевіча з засведчаным месцам падзеі: «На абароне дысертацыі Славы». Гэта – адзін з зусім нямногіх (двух-трох) аўтапартрэтаў пісьменніка, што існуюць, на маю думку, найбольш дасканалы. Уладзімір Караткевіч падпёр твар рукой, іранічна-ўважліва сочыць за гэтым традыцыйным у навуковым свеце спектаклем – абаронай дысертацыі...

А вось «Неафіцыйны апанент на «імянінах дысертанта»». Гэта – тагачасны дацэнт (на пачатак 2000-х – член-карэспандэнт НАН Беларусі, доктар філалагічных навук), вядомы пісьменнік Алег Лойка. Ён дапамагаў мне парадамі ў часе напісання дысертацыі, падтрымаў пры яе абароне як неафіцыйны апанент, саму абарону назваў «імянінамі дысертанта», за што я шчыра яму дзякаваў у сваім заключным слове, назваў яго ў

ліку тых, хто «дапамагаў мне расці». У партрэце А. Лойкі ці не найяскравей выявіліся мастацкія здольнасці Караткевіча. Усяго некалькі штрыхоў, нават не ўвесь твар, толькі

яго верхняя палова – нос, на носе «акуляраў зломак» (словы з аднаго верша А. Лойкі), вялікая залысіна, – і кожны, хто хоць раз бачыў Лойку, можа яго лёгка пазнаць...

На пятай старонцы «Дыплёма» – «Муза вячае Славу» – жартоўная жанравая карцінка: крылатая муза ўскладае лаўровы вянок на маю падабізну. Я ж (падабенства партрэтнага няма) разгуб-

вай пячаткай, у цэнтры якой – смешная выява савы (сімвал мудрасці) на пастаменце з дзвюх кніжак, а па перыметры «пячаткі» – надпіс, стылізаваны пад старызну: «Навоукі юнакоў пітаюць». І закаручка подпісу...

Апошняя старонка вокладкі «Дыплёма» таксама не пустуе. На ёй – багіня Перамогі з запаленай паходняй, што сядзіць на спіне Льва як сімвале моцы і ўлады. І жартоўны подпіс, зноў у духу Караткевіча і нашага сяброўства: «Светачу чалавецтва ад сяброў-падсвечнікаў»...

У мастацкіх здольнасцях Уладзіміра Караткевіча пасля той памятнай падзеі 1967 года я меў мажлівасць пераканацца не раз. Так, калі ў нас нарадзіўся трэці сын, Пятро, і я, зразумеў, часта вазіўся з ім, Уладзімір аднойчы зазірнуў па-суседску да нас і тут жа алоўкам намалюваў мяне і сына ў выглядзе... коцікаў. І падпісаў малюнак: «Тата – кот Рагойша з малым кацяняткам Рагайшаняткам. Ул. Караткевіч». Памятаю і другі выпадак. Хлопцы падраслі ўжо. Караткевіч неяк завітаў да нас «на агеньчык». Хацелася і яму, і мне пагаварыць пра нейкія навінкі літаратуры. А тут – дзеці. Бегаюць усе тры па хаце, дурюць. На маё «цішэй», «не дурэйце», «дайце пагаварыць» – нуль увагі. Уладзімір глядзеў-глядзеў на такое «выхаванне», потым узяў аркуш паперы, нешта намалюваў і перадаў дзецям са словамі: «Вось што вам зараз зробіць дзядзька Валодзя!». На малюнку, што паўтараў матыў адной украінскай казкі, быў паказаны момант пакарання чорта казак: той ушчаміў нячысціка паміж ног і лупцуе, лупцуе... Дзеці адразу прыціхлі...

Гэтымі сваімі згадкамі я хацеў бы звярнуць увагу на Уладзіміра Караткевіча як жывапісца, графіка. Несумненна, час выявіць і іншыя, нязнаныя дагэтуль, здольнасці класіка сучаснай беларускай літаратуры, раскрые розныя грані яго незвычайнага таленту.

Вячаслаў РАГОЙША,
прафесар

лена трымаю вялікі аркуш паперы, на якім напісана «Дысертацыя аб...» І далей намалюваны... танк. Караткевіч умеў тонка і далікатна жартавать!

Мой жа партрэт, у якім сапраўды ўгадваецца пэўнае падабенства з арыгіналам, змешчаны на наступнай, шостае, старонцы «Дыплёма». Зафіксаваў мяне Караткевіч у момант зачытвання асноўных вынікаў сваёй дысертацыйнай працы. Подпіс «Vers libra», несумненна, сведчыць як пра адну з асноўных праблемаў даследавання, так і пра дыскусію, што разгарнулася ў час абароны.

На сёмай старонцы змешчаны сам тэкст «Дыплёма», працытаваны вышэй. Але і тут Караткевіч-жартаўнік застаўся верным сабе. Тэкст «завераны» своеасаблі-

Ад рэдакцыі: Як ужо паведамляла «КГ», да 80-годдзя з дня нараджэння У. Караткевіча Беларускі фонд культуры рыхтуе да выдання яго аповесць «Дзікае паляванне караля Стаха» на беларускай, рускай, украінскай і англійскай мовах у адной кнізе. Прэзентацыя кнігі прызначаныя на 25 лістапада ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, 26 лістапада – у Оршы.

Уладзіслаў Паўлюкоўскі нарадзіўся 13 мая 1895 г. у вёсцы Ініца Навагрудскага павета Мінскай губерні (сёння Стаўцоўскі раён Мінскай вобласці). Менавіта ад назвы роднай вёскі пісьменнік, перакладчык і этнограф узяў сабе літаратурны псеўданім «Улад.-Ніцкі».

Паходзіў У. Паўлюкоўскі з сям'і вясковага млынара. Атрымаў нядрэнную адукацыю: скончыў пачатковую школу ў Стоўбцах і гарадскую школу ў Наваградку, вучыўся ў Харкаўскім мастацкім вучылішчы. Некаторы час працаваў пісарчуком у адным з маэнткаў Радзівілаў.

У Першую сусветную вайну ён служыў прапаршчыкам. Давялося У. Паўлюкоўскаму ваяваць і на франтах грамадзянскай вайны. Пасля дэмабілізацыі жыў у роднай вёсцы, потым – у Вільні. Цесна супрацоўнічаў з газетай «Народная справа», ча-

Імкненне да свабоды

Да 115-годдзя з дня нараджэння Уладзіслава Паўлюкоўскага

сопісамі «Маланка», «Авадзень», «Шлях моладзі» (лёс аддадзенай туды працы «Тэхніка вершаў» невядомы) і інш. У якасці кніжнага графіка У. Паўлюкоўскі прымаў удзел у выданні календароў, кніг і падручнікаў. Некаторы час быў звязаны з Беларускай сялянскай-работніцкай грамадой (БРСГ), друкаваўся на старонках яе перыядычнага друку (1925–1927). У 1926 г. ён быў арыштаваны польскімі ўладамі і адпраўлены ў Віленскую турму на Лукішках. Апеляцыйны суд скасаваў судовую справу, і ў наступным годзе Паўлюкоўскага вызвалілі з турмы. У 1939 г. яго арыштавалі другі раз і адправілі ў Картуз-

Бярозаўскі канцлагер, адкуль паэт выйшаў пасля вызвалення Заходняй Беларусі. Сваё знаходжанне ў канцлагеры Уладзіслаў Паўлюкоўскі апісваў ва ўспамінах «Арышты»; «Бяроза і воля» (1940).

Пасля вяртання ў Вільню ён на працягу некалькіх гадоў працаваў штатным супрацоўнікам Беларускага музея імя Луцкевіча, а пасля яго ліквідацыі – дырэктарам літаратурнага музея імя А. Пушкіна (1945–1947). 29 жніўня 1948 г. пісьменнік быў арыштаваны савецкімі органамі бяспекі і асуджаны ў Мінску на 10 гадоў лагяроў. Вярнуўся ў 1953 г. невылечна хворы, спаралізаваны.

Памёр Уладзіслаў Паўлюкоўскі 8 верасня (паводле іншых звестак 8 лістапада) 1955 г. у Вільні. Пахаваны на могілках Роса.

Нягледзячы на цяжкі жыццёвы шлях Паўлюкоўскі пакінуў нашчадкам багатую літаратурную спадчыну. У заходнебеларускім друку першыя творы паэта пачалі з'яўляцца з 1926 г. Чырвонай ніццю скрозь паэзію Уладзіслава Паўлюкоўскага праходзіць тэма турэмнага зня-

цёла, «Ля крыжа» напісаныя каларытнай моваю, маюць цікавы дынамічны сюжэт, у іх гучаць матывы пошуку літасці і спачування беспрытульнаму чалавеку. Сярод жартоўных твораў пісьменніка варта адзначыць апавяданні «Жулікі» і «Няпоўны беларус».

У 1934 г. у часопісе «Шлях моладзі» У. Паўлюкоўскі апублікаваў серыю этнаграфічных эцюдаў, якія ўяўлялі сабой своеасаблівыя земляробчы календар. Аграрныя абрады, гадавыя святы, звычаі беларусаў этнограф разглядаў у кантэксце культурных традыцыяў іншых народаў. Запісаныя ім народныя прымаўкі і прыказкі прыводзяцца ў акадэмічным томе «Прыказкі і прымаўкі» (1976).

Уладзіслаў Паўлюкоўскі вядомы і як перакладчык. Ён перакладаў на беларускую мову творы Л. Талстога (зборнікі «Ці шмат чалавеку трэба зямлі», 1928; «Ад чаго зло на свеце», 1929). Разам з мастакамі Я. Драздовічам і М. Васілеўскім Уладзіслаў Паўлюкоўскі ілюстравалі складзеную С. Паўловічам чытанку і лемантар «Першыя зярняtkі». Рукapісы некаторых мастацкіх твораў, а таксама працаў, прысвечаных М. Багдановічу, І. Насовічу і іншым дзеячам, цяпер захоўваюцца ў бібліятэцы Акадэміі навук Літвы.

Татцяна НАВАРЫЧ, бібліяграф Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

Мы вельмі мала гаворым пра мастацкае краязнаўства, пра тое, што ў вывучэнні, даследаванні, захаванні айчынай гісторыі, высьвятленні акалічнасцяў жыцця ў мінулым выяўленчае мастацтва адыграе выключную ролю. Мастацкае краязнаўства можа развівацца пры ўмове і выдавецкай руплівасці ў гэтым накірунку. У свой час падзеяй стала выданне альбомаў Язэпа Драздовіча, краязнаўчых кніг, прысвечаных Марку Шагалу, некаторым іншым мастакам. Асаблівай увагі заслугоўвае стварэнне літаратурнага партрэта беларускага выяўленчага мастацтва вядомым празаікам Віктарам Кармазавым.

Пашырэнню прасторы мастацкага краязнаўства маглі б спрыяць клопаты па апісанні скарбаў жывапісу, скульптуры, графікі ў краязнаўчых музеях. Адзін з такіх крокаў прадэклараваны і здзейснены.

У мінскай рэдакцыйна-выдавецкай установе «Літаратура і Мастацтва» пабачыў свет альбом «Слутцкая палітра». Укладальнік і аўтар тэксту – дырэктар Слутскага краязнаўчага музея Наталля Серык. Пад адной вокладкай сабраныя рэпрадукцыі мастацкіх працаў з калекцыі краязнаўчага музея і яго мастацкай галерэі.

У прадмове да альбома старшыня Слутскага райвыканкама Уладзімір Даманеўскі заўважае наступнае: «Альбом, які вы трымаеце ў руках, знаёміць з гісторыяй мастацтва на Слутчыне. Вас чакае сустрэча з тво-

рамі таленавітых мастакоў, чые палотны складаюць мастацкую калекцыю Слутскага краязнаўчага музея. Узрунены, што гэтае выданне будзе цікава ўсім, для каго Слуткі раён – родны куток. Прыемна ўсведамляць, што значная частка збораў прадстаўленая працамі мастакоў-землякоў».

Чые ж творы адкрывае перад намі «Слутцкая палітра»? Людвіга Асецкага, Уладзіміра Басалыгі, Міхаіла Басалыгі, Сяргея Бакаева, Ігара Бархаткова, Алены Бархатковай, Міхаіла Блішча, Надзеі Бранавец, Ліліі Варэца, Мікалая Валынца, Уладзіміра Вітко, Уладзіміра Вішнеўскага, Уладзіміра Голуба, Міхаіла Карпука, Алы Кірылавай, Анатоля Клязовіча, Уладзіміра Кожуха, Анатоля Канцуба, Юрыя Корхава, Алены Краснашчокавай, Яўгена Куліка, Мікалая Лазавога, Кацярыны Паплаўскай, Наталлі Паплаўскай, Івана Пратасені, Уладзіміра Савіча, Уладзіміра Садзіна, Аляксандра Салтаўца, Міхася Сеўрука, Ядвігі Сянью, Жанны Сікорскай, Георгія Скрыпнічанкі, Ігара Ціткоўскага, Паўла Уласевіча, Аляксандра Філіповіча, Уладзіміра Хадаровіча, Алены Хатэнка, Уладзіміра Шаркова, Валерыя Шкарубы, Наталлі Шуман-

скай, Веры Шут, Фелікса Янушкевіча. Наўмысна называю прозвішчы ўсіх «персанажаў» альбома, каб падкрэсліць, якую велізарную працу праводзіць слутцкі музейнік па развіцці стасункаў з мастакамі Беларусі і ўвогуле постсавецкай прасторы, нават з мастакамі свету. Алена Краснашчокава (нарадзілася ў Слутку ў 1968 годзе) жыве і працуе ў Маскве. Уладзімір Голуб (таксама случчанін) – у Вільні. Лілія Варэца – аўстралійская мастачка. Сяргей Бакаеў жыве ў Ялце. Можна, веданне гэтых фактаў падштурхне каго-сьці са слутцкіх краязнаўцаў да большай настойлівасці ў вывучэнні лёсу менавіта гэтых майстроў мастацтва.

Шматаблічнае і шматмоўнае мастацтва, жывапіс, графіка, скульптура, захоўваючы сваімі сюжэтамі і фарбамі нацыянальнае, роднае, усё ж зразумелыя і адкрытыя ўсім. Гэта відаць і з твораў, прадстаўленых у «Слутцкай палітры». Многія працы тэматычна звязаныя са старажытным горадам. Напрыклад: каляровыя літаграфіі М. Басалыгі «Слуткі князь Юрый Аселькавіч», «Князь Аляксандр Уладзіміравіч Аселька – родапачынальнік князёў слутцкіх», карціны М. Блішча «Слут-

кія ткачыкі», У. Садзіна «Слутцкі Куточак старога горада», У. Кожуха «Слутцкі дворык», літаграфіі У. Басалыгі «Слутцкая гімназія», «Мікалаеўскі сабор у Слутку», «Слутцкая жаночая гімназія... Згаданыя карціны, пейзажы, літаграфіі дапамагаюць уявіць гістарычны ландшафт Слутка, яго ваколліцаў, ствараюць атмасферу віртуальнай экскурсіі па горадзе і Слутчыне.

Мастацкія творы (а ў альбоме прадстаўлена далёка не ўсё з музейнай калекцыі) прыцягваюць увагу ўвогуле да гісторыі і культуры краю, спрыяюць эстэтычнаму ўсведамленню неўміручай біяграфіі роднай старонкі, адметнасцяў гістарычнага жыцця ў Слутку, Слутцкай прасторы. Старонкі «Слутцкай палітры» могуць стаць прадметам увагі настаўнікаў гісторыі, беларускай літаратуры і нават геаграфіі. Альбом проста скіраваны на тое, каб прыйсці ў агульнаадукацыйную школу.

Вопыт выдання альбома падказвае новыя шляхі кнігавыдавецкай увагі. Чаму б не стварыць серыю альбомаў, якія прадставяць мастацкія зборы краязнаўчых музеяў краіны, Міншчыны, у прыватнасці? Цікавыя працы захоўваюцца, напрыклад, у мастацкай галерэі Пухавіцкага раённага краязнаўчага музея: карціны Г. Бржазоўскага, А. Бараноўскага, А. Марачкіна, А. Пашкевіча, Л. Гоманова... Ёсць што прэзентаваць усім цікаўным да выяўленчага мастацтва і маладзечанцам, і нявіжчанам, і збіральнікам мастацкай памяці з іншых рэгіёнаў Міншчыны.

Кастусь ЛАДУЦЬКА

Скарбы Слутцкай галерэі

Лаўскі бой

За чатыры гады вайны было шмат баёў. З снежня 1942 года адбыўся Лаўскі. Гэта быў няроўны бой: 18 партызанаў супраць варожых салдатаў, якія колькасна пераўзыходзілі іх у шмат разоў.

Я родам з тых месцаў, адкуль паходзіць адзін з герояў Лаўскага бою В.М. Астрэйка. Больш за гэта, я з'яўляюся ўнучкай яго роднай сястры. Пра гэты бой у нашай краіне ведаюць нямногія, таму хацелася б расказаць падрабязней.

У снежні 1942 года ва сямнаццаць партызанаў на чале з В.І. Драздовічам 300-й брыгады імя К.Я. Варашылава (дзейнічала са снежня 1942 па ліпень 1944 года; камандзір Ф. Капуста) уступілі ў няроўны бой каля вёскі Клецішча Капыльскага раёна. Цягам чатырох гадзінаў яны адбілі восем атак, знішчыўшы 85 гітлераўцаў.

Лаўскі бой... Яму прысвяцілі вершы Анатоль Астрэйка, Адам Русак, а народны мастак СССР Міхаіл Савіцкі напісаў аднайменную карціну.

Немцам вельмі назалілі партызаны, якія знаходзіліся каля вёсак Калюга, Лавы, Язвіны, Руднікі і інш. Акрамя таго, у Лавах знаходзіўся шпіталь брыгады імя К.Я. Варашылава.

Спачатку партызаны заўважылі над сваім лагерам нямецкі самалёт. Ён праляцеў нізка, з'явіўшыся з боку Слуцка. Потым зрабіў другі круг. Было зразумела, што фашысты перад пачаткам наступлення хочуць як мага лепш вывучыць мясцовасць. Разведаўшы, яны сабралі вялікія сілы: сцягнулі ўсю паліцую з навакольных гарнізонаў і большасць палка рэгулярных войскаў. Усяго было больш за 9 батальёнаў, прыкладна 7 тысячаў чалавек. Для падтрымкі былі кінутыя браневікі і шмат артылерыі. Раніцай 3 снежня 1942 немцы з'явіліся ў вёсках Осава, Лотвіны, Пясочнае, Касцяшы. Па загадзе камандзіра брыгады партызанскія атрады выйшлі і занялі кругавую абарону на ўзлеску.

З'явіўшыся ў вёсцы Осава, немцы пайшлі адным флангам на вёскі Целядавічы і Клецішча, Лавы і Лаўскі лес.

Атрад імя Катоўскага займаў абарону ў вёсцы Лавы і па ўзвышшах справа і злева ад вёскі. Перадавая група атрада знаходзілася за 2 кіламетры ад вёскі Лавы на могілках – 18 чалавек і ў вёсцы Клецішча – 3 чалавекі. Прасоўванне немцаў на вёску Лавы было затрыманае агнём перадавой групы. Нешматлікая засада ў вёсцы Клецішча з 3 чалавек пад напорам немцаў адышла ў лес. Ворагі занялі вёску і павялі наступ на партызанаў, якія заселі на могілках. Ахапіўшы могілкі з трох бакоў, адкрылі па партызанам мінамётна-артылерыйскі і кулямётны агонь. У адказ з вёскі Лавы артылерыя атрада імя Катоўскага ударыла па немцах і гэтым адцягнула ўвагу праціўніка на сябе.

Некалькі разоў немцы ўзнімаліся ў атаку, але былі адкінутыя ружэйна-кулямётным агнём адважных партызанаў. Неўзабаве быў дадзены сігнал адыходу, але было позна: немцы амаль укружавую ахапілі могілкі. Партызаны біліся да апошняга патрона, а пасля з гранатамі і штыкамі кінуліся на немцаў у рукапашную, пад час якой усе загінулі.

Немцы, уварваўшыся на могілкі, павялі далейшае наступленне на вёску Лавы і на лес і ўступілі ў бой за градамі імя Катоўскага, які да вечара не падпускаў немцаў да вёскі.

Усе 18 чалавек засады Вікенція Драздовіча гераічна

загінулі. Але і ворагу перамога дасталася нялёгка. Каля ста фашыстаў былі забітыя альбо цяжка параненыя. У Лаўскім баі загінулі тры камуністы, дзевяць камсамольцаў, шэсць маладых байцоў. Самаму малодшаму споўнілася толькі 15 гадоў, старэйшаму – 32. Імёны ўсіх можна прачытаць на абеліску, што пастаўлены там, дзе пралілася кроў партызанаў-герояў.

Засаду на могілках пад Клецішчамі ўзначаліў Вікенцій Іосіфавіч Драздовіч – камандзір узвода партызанскага атрада імя Катоўскага. 8 мая 1965 года яму пасмяротна прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. Прывяду факты з ягонай біяграфіі.

Нарадзіўся В. Драздовіч у 1916 годзе ў в. Навасёлкі Капыльскага раёна ў сям'і батрака. У 1930-м скончыў Навасёлкаўскую пачатковую школу. Пасля смерці бацькоў на плечы Вікенція лёг увесь цяжар па гаспадарцы.

Найбольш яго цікавілі кнігі на ваенныя тэмы. У 1936 годзе Вікенцій быў прызваны ў Чырвоную Армію. Служыў у кавалерыйскім палку. Пасля дэмабілізацыі яго накіравалі на працу ў Капыльскае аддзяленне міліцыі.

З першых дзён вайны Вікенцій Драздовіч уключыўся ў барацьбу з фашыстамі. Стаў камандзірам узвода ў атрадзе імя Катоўскага брыгады імя Варашылава, удзельнічаў у многіх баявых аперацыях. Як вопытнага воіна яго і прызначылі камандзірам засады на могілках.

Стойкасць і гераізм удзельнікаў засады сарвалі намеры ворага нанесці нечаканы ўдар па партызанскай брыгадзе. За гэты час брыгада эвакуявала шпіталь, перагрупіравала сілы, уступіла ў жорсткую барацьбу, а ўначы выйшла з акружэння. 18 маладых хлопцаў змагаліся да апошняга патрона, загінулі смерцю герояў, але не сышлі з поля бою.

Напрыканцы хацелася б назваць імёны ўсіх удзельнікаў таго бою: *Вікенцій Іосіфавіч Драздовіч – камандзір узвода, Герой Савецкага Саюза, Васіль Астрэйка, Міхаіл Дзясюкевіч, Аляксандр Ждановіч, Аляксей Кароль, Уладзімір Качаноўскі, Франц Клімовіч, Павел Лыч, Рыгор Нікановіч, Эдуард Петрашэўскі, Мікалай Сіневіч, Іван Туміловіч, Аляксандр Харытановіч, Зміцер Цітко, Мікалай Цяртычны, Канстанцін Шытыка, Мікалай Якімовіч, Аляксандр Ясючэня.*

Наталля ВАРАБЕЙ, выкладчык лінгвагуманітарнага каледжа Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта

Выданні краязнаўцаў краіны

Івейскія цікавосткі

Люты 1998 года. У Іўі (тады яшчэ мястэчка не мела статуса горада) праходзіла навукова-практычная краязнаўчая канферэнцыя. Менавіта ў той далёкі зімовы дзень нямала яе ўдзельнікаў упершыню пачула, што з іўеўскім краем звязаная дзейнасць вядомага беларускага асветніка Сымона Буднага. Сёння ж больш поўную інфармацыю аб плённай працы гэтага чалавека ў нашай старонцы можна атрымаць, чытаючы нядаўна выдадзеную ў Мінску кнігу «Іве-Юрацішкі». Яе напісаў ветэран педагогічнай працы, краязнаўца Валянцін Урублеўскі.

Своеасаблівы летапіс роднага раёна выкладзены больш чым на 300 старонках і ахоплівае падзеі сівай даўніны, мінулага стагоддзя і нашых дзён. Пра далёкае мінулае іўеўшчыны апавядаецца ў раздзелах «Хто мы, адкуль мы?», «Язычніцтва і яго спадчына», «Літва, літвіны і іх першы хрысціцель» і іншых. Тамтэйшым мястэчкам прысвечаны публікацыі «Юрацішкі», «Іве: нараджэнне і імя». Сучаснаму чытачу паддзена аўтарам назва райцэнтра здаецца памылковай, а вось людзі сталага веку і сёння часта кажуць – «івейскі», «іве». Свае меркаванні і абгрунтаванні накіраваны на наймення гарадка прыводзіць аўтар. І хоць думка В. Урублеўскага неабясспрэчная, яна мае права на існаванне і прымушае кожнага задумацца над гісторыяй сваёй радзімы.

Фота Святланы ПРАКОФ'ЕВАЙ

Не толькі краязнаўцаў ды гісторыкаў, а і многіх чытачоў зацікавяць старонкі кнігі аб гераізме нашых людзей пад час паўстанняў і шматлікіх войнаў. Разам з легендарным Кастусём Каліноўскім узгадваецца і імя Баляслава Кошышкі з-пад Ліды, атрад якога змагаўся з прыгнятальнікамі на іўеўскай зямлі.

Даволі падрабязна і змястоўна раскрытая ў кнізе тэма Другой сусветнай вайны. Мужнасць яе салдатаў і патрыятаў тылу, незлічоныя ахвяры выклікаюць і гонар, і боль. Асобныя раздзелы прысвечаны партызанскаму руху: тут адлюстраваная дзейнасць савецкіх партызанаў і атрадаў польскай Арміі Краёвай. І зноў цяжка і горка чытаць аб тым, як лясныя салдаты забівалі адно аднаго, а то і мірных жыхароў.

В. Урублеўскі расказаў і аб тым, як родны край падымаўся з руінаў, якіх поспехаў у рэгіёне дабіліся працаўнікі сяла і прамысловых прадпрыемстваў, адукацыі, медыцыны, культуры. Асобныя нататкі прысвечаны колішняму Юрацішкаўскаму раёну і юрацішкаўскім гароднінасушыльнаму заводу, сярэдняй школе, былой аўтабазе, лесапункту, калектывам іншых прадпрыемстваў.

Важнае месца ў кнізе адведзенае духоўнасці і яе галоўнаму носыбіту – Чалавеку. З кніжных старонак узнікае цэлае сузор'е знакамітых людзей іўеўска-юрацішкаўскага рэгіёну. Гэта вядомыя вучоны і дзяржаўны дзеяч царскай Расіі Імпаліт Карвін-Мілеўскі, прафесары Леанід Побаль і Сцяпан Гурын, дактары навук Віктар Клінцавіч і Эдуард Міхневіч, генералы Вячаслаў Журко і Браніслаў Халява, дойдлі Губерт Варанюк, паэт Яўген Карпуць, журналіст Анатоль Русаковіч, шмат іншых таленавітых асобаў.

Напрыканцы варта дадаць, што да кагорты выдатных землякоў можна залічыць і аўтара кнігі. Ён, выдатнік народнай асветы Беларусі, тым самым пацвердзіў права насіць пачэснае званне.

Алесь ЖАЛКОЎСКІ,
г. Ліда

Фрагмент карціны М. Савіцкага «Лаўскі бой»

«Вясну з сабою я ўзяў на памяць...»

Вечарына з такой назваю – радком з верша сусветна вядомага латышкага паэта Яніса Райніса – прайшла ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы 21 кастрычніка з нагоды святкавання яго 145-годдзя з дня нараджэння (нар. 11 верасня 1865 г.). Дарэчы, 29 кастрычніка 1827 г. – дзень народзінаў любімага настаўніка Яніса Райніса – Густава Базінэра, які выкладаў нямецкую мову і латынь і адкрыў для свайго вучня новы свет ад Гамера да Гётэ.

У Янкі Купалы было шмат сяброў з іншых краінаў. Сярод іх і народны паэт, выдатны перакладчык, драматург, філосаф і грамадскі дзеяч – Яніс Райніс.

Беларусы памятаюць сусветна вядомага ўраджэнца Латгаліі Яніса Райніса і вельмі ўдзячныя яму за нястомную працу па абароне правоў беларусаў у Латвіі. Як нагадаў удзельнік вечарыны паэт Міхась Скобла: «У дваццатыя гады дваццатага стагоддзя ў Польскім Сейме правы беларусаў адстойваў беларус Браніслаў Тарашкевіч, а ў латышскім – Яніс Райніс. У сваім выступленні на Сейме ён заявіў: «Пакуль у Сейм не будуць абраныя беларусы, іх правы буду абараняць я». У сваіх прамовах у Сейме ён гаварыў пра праблемы і патрэбы беларусаў Латвіі, якіх на той час было 60 тысячаў чалавек. Яго намаганнямі ў Латвіі былі адкрытыя першыя беларускія ўстановы адукацыі. Драматычным гуртком Дзвінскай беларускай гімназіі кіравала Паўліна Мядзёлка. І менавіта ў гэтым гуртку была пастаўлена п'еса Янкі Купалы «Паўлінка». Яніс Райніс сур'ёзна цікавіўся творчасцю Янкі Купалы і папулярываў яе ў Латвіі. У якасці дырэктара нацыянальнага тэатра ён запрасіў гурток Паўліны Мядзёлкі ў Рыгу, дзе «Паўлінку» ўбачылі на сцэне гэтага тэатра.

Па ініцыятыве Яніса Райніса ў 1929 г. было створанае Таварыства культурнага збліжэння народаў Латвіі і СССР, якое ён і ўзначаліў.

Асабістае знаёмства Яніса Райніса з Янкам Купалам адбылося ў лістападзе 1926 г. у Мінску на акадэмічнай канферэнцыі па рэформе беларускага правапісу і азбукі, на якую Інстытутам беларускай культуры быў запрошаны і Яніс Райніс. У дні знаходжання ў Мінску паэт быў частым госцем у доме Янкі Купалы. На гэтых сустрэчах бываў і Якуб Колас. Пад час цёплых сяброўскіх вечарынаў паэты дзяліліся творчымі планами, гулялі ў шахматы.

«Вы клікалі мяне, і вось я тут. Прачнуўся ветрык і пагнаў мой човен...» – такімі словамі з паэмы «Ветрык, вей» у перакладзе даўняга вялікага сябра Латвіі Р. Барадуліна пачаў сваё выступленне беларускі паэт, перакладчык, старшыня Таварыства «Беларусь–Латвія», кавалер ордэна Трох зорак Латвійскай Рэспублікі Сяргей Панізьнік. У сваёй прамове ён нагадаў шмат цікавых фактаў пра культурна-асветніцкую дзейнасць Яніса Райніса, яго стасункі з Янкам Купалам, гісторыю беларусаў Латвіі – дзеячаў культуры. Ён падкрэсліў, што няма такога чалавека ў свеце, які б столькі зрабіў для Беларусі, як Райніс.

С. Панізьнік звярнуў увагу слухачоў на тое, што пакуль вельмі мала зроблена па ўвекавечванні месцаў, звязаных са знаходжаннем Райніса ў Беларусі. Па-першае, гэта ст. Бігосава, дзе спыняўся паэт, а таксама Віцебск, куды ён прыязджаў з Купалам на адкрыццё тэатра.

Ужо гадоў дваццаць існуе куток Купалы і Райніса пад назвай «Вечна жыць Вам, Купала і Райніс» у створаным С. Панізьнікам народным музеі «Хата бабкі Параскі на шляху з грэкаў у варагі» непадалёк ад Бігосава. На другім паверсе гэтага музея экспануюцца творы, партрэты, скульптурныя выявы Купалы і Райніса, кнігі на латышскай і беларускай мовах, паштоўкі «Двіна–Даўгава» і шмат іншага. Зраз С. Панізьнік шукае выдаўцоў для выдання сваёй кнігі «Яніс Райніс і Беларусь», дзе будзе ўсё пра Купалу і Райніса, сабранае ім за 30 гадоў.

Яніс Райніс сышоў з жыцця 12 верасня 1929 г., і яго пахаванне ператварылася ў вялікую патрыятычную дэманстрацыю беларусаў Латвіі.

Прайшло ўжо 84 гады з дня знаёмства Райніса і Купалы, а дыялог культуры, распачаты двума геніяльнымі паэтамі, працягваецца. Многія беларускія паэты ўшанавалі памяць Яніса Райніса, сярод іх – Р. Барадулін, П. Панчанка, В. Зуёнак, Н. Гілевіч, В. Сёмуха, С. Панізьнік, К. Кірзенка, Хв. Жычка, Л. Дранько-Майсюк, М. Скобла ды інш. Ставіліся на беларускай сцэне і п'есы латышкага класіка. Яго творы з'явіліся крыніцай натхнення для беларускіх мастакоў і кампазітараў. Імем Яніса Райніса названая вуліца ў Мінску.

Культурныя стасункі з Латвіяй, аснова якіх была закладзеная Райнісам, знайшлі далейшае развіццё і ў нашыя дні. Сёлета ў жніўні Рыжскай беларускай базавай школе, якая існуе вось ужо 15 гадоў, беларускім урадам былі падараны аўтобус, мэбля, электратэхніка, а таксама розныя навуцальныя дапаможнікі і інвентар для арганізацыі навучання, спартыўных заняткаў, выхавання і вольнага часу дзяцей. А пад час восеньскіх вакацыяў вялікая група вучняў і педагогаў гэтай школы гасцявала ў Брэсцкім абласным ліцэі імя П. Машэрава.

На жаль, вуліца Янкі Купалы ў Рызе стала Стрэльніку-эла. Але беларуская грамадскасць намагаецца, каб у латышскай сталіцы беларускі песняр Янка Купала і «хросны бацька» латвійскі беларусаў Яніс Райніс усё-такі нарэшце сустрэліся.

Кв. ПАПАРАЦЬ

Ігар Пракаповіч

(Працяг. Пачатак у №№ 30–35, 39–41)

Каралінова – вёска за 15 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 5 км на паўднёвы ўсход ад Камаяў на левым беразе ракі Караліноўкі. У 1905 годзе была ў Камайскай воласці Свянцянскага павета, належала Ромэрам. Назва, верагодна, паходзіць ад імя Караль – польскай формы агульнаеўрапейскага імя Карл. Каралінова (раней – Каралінаў) – маёнтак, які належаў Каралю.

Карпавічы – вёска за 17 км на ўсход ад Паставаў, за 6,5 км на паўднёвы захад ад Варапаева. У 1861 годзе была ў маёнтку Лучай Вілейскага павета. Назва паходзіць ад прозвішча Карпавіч або Карповіч, якое ўтварылася ад кананічнага праваслаўнага імя Карп, што ў грэчаскай мове азначае «плод». У Пастаўскім раёне ёсць прозвішчы Карпей, Карпик, Карпенка, Карпаў, Карпук, Карпукоў.

Касцяні – вёска за 5 км на паўночны ўсход ад Паставаў на правым беразе ракі Лучайкі. У 1873 годзе была ў Пастаўскай воласці Дзісенскага павета, належала Тызенгаўзу. Назва паходзіць ад імя Касценя – формы кананічнага праваслаўнага Канстанцін, што ў лацінскай мове азначае «цвёрды, пастаянны». У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы Костач, Касценіч, Касцень, Касцюк, Касцюкевіч, Касцюкоў, Касцючанка, Касцючонак, Касцючкоў.

Кашыцы – вёска за 5 км на поўдзень ад Паставаў на рацэ Глодаўка. У пачатку ХХ стагоддзя была ў Манькавіцкай воласці Вілейскага павета. Назва паходзіць ад дзялечнага слова «кашка», што азначае «лясная расчэстка, вырубка». Тэрмін, напэўна, паходзіць з фіна-вугорскіх моваў, дзе «kaski» (фин., кар.) – «выпаленае месца пад раллю», тэрмін падсечна-агнавога земляробства.

Кебнева – вёска за 10 км на ўсход ад Паставаў, за 1 км на поўдзень ад Навасёлак. Назва паходзіць ад прозвішча Кебнеў (або Кебіч), якое, верагодна, утварылася ад дзялечнага захаднерускага «кеп» (Даль), што азначае «хілы, нягеллы; дурны».

Кейзікі – вёска за 26 км на ўсход ад Паставаў, за 2 км на поўнач ад Варапаева каля ракі Заражанкі. Вядомая з 1873 года ў Пастаўскай воласці, належала Тызенгаўзу. Назва паходзіць ад прозвішча Кейзік, шырока распаўсюджанага на Пастаўшчыне. Прозвішча, верагодна, утварылася ад літоўскага імя Keizis.

Кеўлічы – вёска за 35 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 16 км на поўнач ад Варапаева каля ракі Галбіцы. Вядомая з 1873 года ў Пастаўскай воласці, належала Тызенгаўзу. Назва паходзіць ад прозвішча або мянушкі Кеўліч, якая, верагодна, утварылася ад літоўскага «kiauile», што значыць «свіння».

Койры (1) – вёска за 13 км на поўнач ад Паставаў на левым беразе ракі Мядзелкі. Назва паходзіць ад прозвішча Койра, якое ўтварылася ад літоўскага імя Kairys, што азначае «ляўша». На Пастаўшчыне сустракаюцца прозвішчы Койра, Кайровіч.

Койры (2) – вёска за 29 км на захад ад Паставаў, за 5,5 км на ўсход ад Лынтупаў. У 1873 годзе была ў Лынтупскай воласці Свянцянскага павета, належала Сырвіду. Тлумачэнне назвы гл. Койры (1).

Койры (3) – вёска за 12 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 2 км на поўнач ад Вярэнек. Тлумачэнне назвы гл. Койры (1).

Колаўцы – вёска за 35 км на ўсход ад Паставаў, за 9 км на ўсход ад Дунавічаў. Назва, верагодна, паходзіць ад славянскага «кола» – «круг», або «около» – «каля», і характарызуе вёску як паселішча, якое знаходзіцца каля возера Надазерскае. Не выключана, што ў даўнейшыя часы возера называлася Кола або Колаўскае з прычыны амаль правільна выцягнутай катлавіны. У Пастаўскім раёне на адлегласці 15 км на захад ад вёскі Колаўцы ёсць возера Колаўскае і ўрочышча Колава.

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Косаўшчына – вёска за 33 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 17 км на поўнач ад Варапаева каля ракі Паловіцы. Вядомая з 1873 года ў Пастаўскай воласці, належала Тызенгаўзу. Назва, верагодна, утварылася або ад фіна-вугорскай асновы «*kosk*» – «водмель», «перакат», «парог», або ад славянскага «*каса*» – «водмель», «мыс». Як бачым, розныя мовы даюць сэнсава блізкія тлумачэнні. Можна меркаваць, што ўрочышча, у якім пазней з'явілася вёска, вызначалася водмелямі (косамі) на рацэ Паловіцы.

Коўзаны – вёска за 13 км на ўсход ад Паставаў, за 4,5 км на паўночны захад ад Лучая. У 1873 годзе была ў Лучайскай воласці Вілейскага павета. Назва паходзіць ад прозвішча *Коўзан*, якое ўтварылася ад адпаведнай мянушкі. Так называлі чалавека, які меў *коўзкую* паходку, коўзкія рухі, гэта значыць, што чалавек *хадзіў плаўна, лёгка*. На Пастаўшчыне ёсць прозвішча *Коўзан*.

Краскі – вёска за 17 км на поўдзень ад Паставаў, за 3 км на поўдзень ад Вярэнек, за 1 км на паўночны захад ад возера Кузьмічы. Назва паходзіць ад прозвішча або імя *Краско*, якое ўтварылася ад старажытнаславянскага прыметніка «*красны*» ў значэнні «прыгожы». У Пастаўскім раёне ёсць шмат прозвішчаў з асновай «*крас*»: *Краско, Красай, Красоўскі, Красілевіч, Крашчанка*.

Крешнева – вёска за 21 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 19 км на паўночны захад ад Варапаева каля ракі Дзісны. Вядомая з 1873 года ў Пастаўскай воласці, належала Тызенгаўзу. Назва паходзіць з балцкіх моваў: літоўскае «*krastas*» азначае «*бераг*», такое ж значэнне мае і латышскае «*krasts*». Такое тлумачэнне дакладна адлюстроўвае геаграфічную асаблівасць вёскі, якая ляжыць на беразе Дзісны.

Кролікі – вёска за 13 км на ўсход ад Паставаў, за 10 км на захад ад Варапаева. У 1873 годзе была ў Лучайскай воласці Вілейскага павета. На польскіх картах 1930-х гадоў назва запісаная як *Kroliki*, што дае падставы растлумачыць яе паходжанне ад польскага «*krol*» – «*кароль*». Верагодна, у старажытнасці вёска была каралеўскім уладаннем.

Крукі 1-я – вёска за 10 км на захад ад Паставаў, 5,5 км на паўночны ўсход ад Камаяў. У пачатку ХХ стагоддзя ў Камайскай воласці Свянцянскага павета. Назва паходзіць ад прозвішча *Крук*, якое ўтварылася ад адпаведнай мянушкі. «*Крук*» – «*крывы, скручаны, сутулы або гарбаты чалавек*» («хадзіць крукам», «сагнуцца крукам»). Як верагодна варыянт можна разглядаць паходжанне прозвішча і ад польскага «*krak*» – «*воран; крумкач*». У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы *Крук, Крукач, Крукай, Крукоўскі*.

Крукі 2-я – вёска за 16 км на захад ад Паставаў, за 1 км на поўдзень ад Гадуцішак. У пачатку ХХ стагоддзя ў Камайскай воласці Свянцянскага павета. Тлумачэнне назвы гл. *Крукі 1-я*.

Круткі – вёска за 15 км на ўсход ад Паставаў, за 9 км на захад ад Варапаева. З пачатку ХХ стагоддзя ў Лучайскай воласці. Паходжанне назвы можна растлумачыць як з балцкіх, так і са славянскіх моваў, прычым, сэнсавае значэнне назвы амаль супадае. У літоўскай мове «*krutis*» – «*узвышша, узгорак, бераг*»; у рускай «*круча*» – «*прыгорок, холм*». Вёска сапраўды знаходзіцца на ўзгорыстай мясцовасці з моцна перасечаным рэльефам.

Крывое 2-е – вёска за 33 км на ўсход ад Паставаў, за 10 км на ўсход ад Варапаева каля возера Крывое. Вядомая з 1873 года ў Норыцкай воласці. Назва паселішча ўтварылася ад назвы возера, якое, сапраўды, мае вельмі складаную форму катлавіны. Да 1977 года існавала вёска Крывое 1-е, якая злілася з Крывое-2.

Крывы Мост – вёска за 14 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 13 км на паўночны захад ад Варапаева. Назва адлюстроўвае асаблівасці транспартных шляхоў і першапачаткова адносілася да ўрочышча, дзе праз рачулку быў перакінуты мост.

Крыўка – вёска за 20 км на ўсход ад Паставаў, за 5 км на паўднёвы захад ад Варапаева. У пачатку ХХ стагоддзя ў Лучайскай воласці, засценак. Назва ўтвораная ад прыметніка «*крывы*» і адлюстроўвае асаблівасць геаграфічнага становішча паселішча: сама вёска «*крывая*», бо знаходзіцца каля поймы невялікай ракі, якая ўтварае вялікую луку – «*крывуліну*».

(Працяг будзе)

Творчасць нашых чытачоў

З гэтаю цуд-жанчынаю я сустрэўся пад час кірмашу на I фестывалі этнакультурных традыцыяў «Покліч Палесся» ў в. Ласкавічы. Жыве яна ў вёсцы Любча Лунінецкага раёна, захоўвае сваю паляшукую гаворку і без усялякае падрыхтоўкі стварае тут-жа, пры табе, «літаратурныя» творы – казкі, сказы, прымаўкі, басні – у доказ таго, што Палессе ёсць крыніца народнай творчасці.

Прымайце ж цётку Настассю такой, якая яна ёсць!

Уладзімір ГІЛЕП

Зноў поправылася

Я і дўкою була собою корпусна –
То бокам мясна,
Ногі, што почынкі,
сорок год без почынкі.
Як напала на голову морака,
Бо ўжэ котары год замужня,
Ногі поробылыса, што тые пужна.
А што ж? Усё по тым хазяйству латыхала
І на боках зоўсім схудала.
А чоловік муй мэнэ шкодоваў
І сусідям нэ раз казаў: –
«От люды! От у мэнэ сокотушка,
Спэрэду і з-заду, як подушка,
А як засмэецца, то гэбы дві здаецца».
А тэпэр кажэ – «Ты ўжэ глэдны ж,
Багато нэ іж, нэ роз'едайса,
Ужэ хотэ гэтакою оставайса».
Люды добрые! Як я дома сама,
То шчы с'як-так.

А як госта прыдуть?
Бра нільга ньяк.
Воны будуть істы, а я дывыцца?
Душа моя будэ нудыцца.
Эх, думаю! Буду я на тых гостэй выбачаты.
Да разам з імы мачаты.
От я і зноў поправылася.
Но ўсёраўно я ж Вам понаравылася.

Чому лобчан совамы зовуть

Шлы раз хлопцы болотом
І гразь топталы постолом, нэ чоботом.
Сіна накосылы і таку
Хорошу пташку зловылы.
Самя лохмата, а вочы лупаты.
Ў лозі сэдла,
Ну прамо ў душу глэдла.
Страшно ў рукі ўзяты,
А хочэцца людям показаты.
От і ўзялы за крыла,
шчоб нэ ўкусыла.
І сама ішла бродкамы,
А сову за крыла вэлы кладкамы.
А назустрыч людзі з глухого сэла.
«Эй, чога-то ў Вас
У такуй пошані сова?»
І лобчан моіх обсмэялы.
З тых пур нас совамы прзвалы.
Алэ, як на мэнэ, скажуть сова,
То моя нэ больть голова.
І нэ злюса я ны на кого,
Бо хорошая пташка,
Ей богу!

Настасся ЯКАВЕЦ

* почынкі – кукурузныя кіякі, пачаткі
* без почынкі – без рамонту
* латыхала – лятала

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

Пачатак у № 1 за 2003 год

КУПАЛЬСКІЯ ПЭСНІ, купальныя песні, купалкі, янаўскія песні. Адносяцца да летняга цыкла календарна-земляробчага фальклору. Іх пачыналі спяваць за 2 тыдні да Купалля, аднак сваё функцыянальнае прызначэнне яны выяўлялі ў купальскае свята: суправаджалі збор зёлак, выправу на месца святкавання, спявалі пры купальскім вогнішчы, у карагодзе, пад час агледзінаў жыта, пускання вяноў на рачную плынь. Звязаныя з найбольш старажытным культам славянскага язычніцтва, які нясе ў сабе адбітак касмаганічных міфалагічных уяўленняў. Замыкаюць непарыўны ланцуг веснавых абрадаў і папярэджаюць абрады жніва – Купалле адзначалася ў самы прырададзень даспявання жыта, калі земляроў клапаціўся аб захаванні ўраджаю ад розных стыхіяў, што ўяўляліся яму ў вобразах міфічных істотаў.

Асноўнае месца ў купальскай паззіі займае любоўная лірыка. У ёй адлюстравалася радасць чалавека – сведкі найвышэйшага росквіту прыроды, зямнога плёну, яго імкненне кахаць, быць шчаслівым. Адзін з цэнтральных вобразаў купальскіх песень – Купалінка (Купалка), якая выступае апякункай дзяўчатак, моладзі. Ёй дапамагае Купальнічак (Купаліш) – хлопец-завадатар гульняў пры купальскім вогнішчы.

КУРАКІ – кулінарны выраб (называлі таксама басманы). У вараную тоўчаную бульбу дадавалі трохі мукі, ляпілі маленькія піражкі, качалі іх у тоўчаным семі, пяклі на капусных лістах або на блясе. Вядомыя на Мядзельшчыне, Валожыншчыне.

КУРГАНЫ – (у археалогіі) зборная назва розных па форме, памерах і ўнутранай пабудове земляных насыпаў над старажытным пахаваннем, часам на-

сыпаных з зямлі разнастайных пахавальных збудаванняў. З'явіліся на мяжы неаліту і энеаліту (4–3-е тыс. да н.э.). У Беларусі вядомы таксама пад назвамі капцы, валатоўкі, французскія або шведскія магілы.

Насыпаліся зверху штучнага збудавання (зруба, агароджы, шатра), над выкапанымі ў зямлі магіламі, над пахаваннямі на паверхні зямлі; часам нябожчыкаў хавалі ў насыпе кургана. Стваралі і пустыя курганы (кенатафы) для ўшанавання памяці памерлых. Бываюць у плане круглыя, авальныя, доўгія, прамавугольныя, вышыняю ад 0,3–0,6 да 20 м, дыяметрам ад 2,2 да 110 м. Пахаванні ў іх адзіночныя і групавыя, з абрадам трупаспалення або трупалажэння.

Самыя старажытныя курганы на тэрыторыі Беларусі адносяцца да бронзавага веку (на мяжы 3–2-га тыс. да н.э.). Яны круглыя ў плане, вышыняю да 3 м, дыяметрам да 30 м. Доўгія і падоўжаныя сустракаюцца на поўначы Беларусі (даўжыня 10–110 м, вышыня 1,5–2 м, шырыня 8–10 м). Паўсферычныя (вышыня 0,2–2 м, дыяметр 2,2–18 м, часам вышыня 3–5 м, дыяметр 20–25 м) размешчаныя групамі ад 1 да 100 на адлегласці 0,5–1,5 км ад паселішчаў.

Да канца Х ст. пераважаюць курганы з пахавальным абрадам трупаспалення і невялікім рэчавым скарбам. У XI–XIII стст. характэрны пахавальны абрад трупалажэння са значнай колькасцю рэчаў (посуд, прылады працы, творы мастацтва – металічныя і шкляныя пацеркі розных колераў, скроневыя кольца разнастайных формаў, пласціністыя і драцяныя бранзалеты, пярсцёнкі і інш.). Пахаванні ў курганах былі забаронены пасля прыняцця ў 988–989 гг. хрысціянства: у гарадах у XI ст., у сельскай мясцовасці – у XIV ст. (заманеныя грунтавымі магіламі). У Беларусі вядома больш за 6 тыс. курганных могілнікаў.